

PIORKO (58) *sb n*

piorko (58), [**pierko**].

-ó- (9), -o- (3); -ó- *KochTr* (2), *KochFr*, *KochPieś*, *SarnStat*; -ó- : -o- *Mącz* (4:3); *drugie o jasne*.
sg *N* piórko (8). ◊ *G* piórka (4). ◊ *D* piórku (1). ◊ *A* piórko (6). ◊ *I* piórkiem (12); -em (1), -
(e)m (11). ◊ *L* piórku (1). ◊ *pl N* piórka (7). ◊ *G* piórek (6). ◊ *A* piórka (9). ◊ *I* piórki (3) *RejWiz*,
RejZwierz, *GórnDworz*, piórkami (1) *GliczKsiąż*.

Sł stp brak, Sł stp nazw os notuje, Cn s.v. pióro ptasze, Linde także XVII – XVIII w.

Dem. od „pioro” (58) :

1. *Od znac. podstawowego; penna HistAl, Calep; pennula Mącz, Cn; pennaculum PolAnt; plumula Cn (39) : PAw [...] na łzygi y na pierfiach ma piorka łzarfirowey [!] barwy. FalZioł IV 21c, IV 6d, 25c, V 117; Alexander potym wżedł do łóżnice y łzukał iákiego piorká áby wpućiwłszy w gárdło mogłby wzięty iad wyrzucić. HistAl Nv, Nv [2 r.]; Chciálác teź byłá s Pawy porównác łie Wroná/ Káždemu wylámuiąc po pyorku z ogoná RejWiz 98; Mącz 289d; Albo kto łarkác niemoże łoku námienionego/ thedy łobieniech da wdmuchnąć piorkiem w nos prochu z łuchey łzálwiey tártego. SienLek 72v, 69v, 97v, 130v; teź y gąłká niezła/ bo y piorká y miáfko wżdy thez dármo nie wynidzie RejZwierc 109; Ani tełz zołtáło nic przy ćiele orłowym/ iedno dwie głowie w pokoiu łtoiące y łzeć piorek. BudBib 4.Esdr 11/23, 4.Esdr 11/24; Calep 772b.*

W połączeniu z nazwą ptaka lub przymiotnikiem od tej nazwy [zawsze: piorko + określenie] (4): A zalię przy tym rzeczi przikrey woniey, łmrodliwe ku nołowi maią być przykładane, Iako [...] piorka pawie palone podnołem. FalZioł V 26; WróbZołt 67/14; Azo łłobna thu wpoznanyv na łzwyethi Ian pyorek łtrufchowych 19 stháłchu vkradł LibMal 1547/125; Czy człowieká zrzuciłwłszy/ y myśli dźwiewczé/ Wzięłás ná łye połtawę/ y piórká łłowiczé KochTr 10.

W porównaniach (3):

~ Jako comparandum (2): Iełtli łie włpokoicie (o łudzie) w połrządku dwoyga dźiedzicłtwa/ thedy będıecie iako piorka gołębice połrebrzonej WróbZołt 67/14; RejWiz 156v.

Jako comparatum (1): á zalię pod brzuchem piórká piękne iáko roża HistAl L2v. ~

W charakterystycznych połączeniach: piorko gołębice; piorko pawie, łłowicze, łtrusowe; piorko piękne (2), pomazane ładem, łzafirowej barwy; piorko maczac [w czym], mieć, miotać, puszczac na bielmo, ukládac, wpućić w gardło, wylamywac; piorkiem mazać (pomazać) (2), wdmuchnąć [co] w nos (2).

Przysłowia: Z tych łrafunkow będıe łie łmiać Boć mu wnet za piorkiem biegać RejJóz D5; [bo w miłóci ty łą przykrołci/ krzywdy/ niewierzenia/ [...] iełli by chćiał rozumem ogárnąć/ takiełz łie zá raz im zá piorkiem biegać. TerentMatKęł Rv].

Pluma ac folio facilius moveri, Ładá rzeczłką być porułzón áz y piorkiem álbo łiłtkiem. Mącz 233d.

Fraza: »piorka się puszczałą« (1): Iuż mi w ptaká białego wierzłch łye głowy mieni: Po pálcach włzędy nowe piórká łye pułczáią KochPieś 54.

[Zwrot: »na piorka dmuchać«: Coby wály płokáli záwždy w winie moim/ Y woźnicom go w kufle nálewáli łwoim: Czupryny wygoliłwłszy ná piórká dmucháli: Podkowlkami iák łzłkapy w łziemię kołátáli ZbyłZyw A2v (Linde).]

Wyrażenie: »lotne piorko« (1): Ieſt [ból] niepodleyſzy ieſli nie ták frogi/ Ktorem mordue prácowite nogi/ Wrzaskliwa trapiąc Podágrá tak íkáżá/ Ze lotne piorko zda íe być vrázá. *RybGęſli* D.

Przen (6) : gdy nie máłz fławy/ Wízytko to [altembasy, złotohławy] piękne piorká ná ſmierdzącym dudku/ Co íe chodząc vmizga *RejWiz* 15v; Ten [Pyrrus] rzekł/ ia íeſlim Orzeł/ nie ſwym pierzem latam/ Iedno íe ták potrofze wálzych íkrydeł chwatam. Bo gdyby wálze piorká/ mnie nie podnáłzáły [= *gdybyście mnie nie wspomagali*]/ Pewnieby me y zemná/ na ziemi zoſtály. *RejZwierz* 25, 116v.

W porównaniu (1): Będzicie iako czudne piorka gołębicżki poſrebrzoney, to íeſt koſcioła *WróbŻółt* V8.

Przysłowie: A ty íe nic nie czuieſz/ á piorki twoiemi/ Dawno íe iuż przyſtroił nieboże kto iny. *RejWiz* 84.

Zwrot: »obce wyskuć piorka« = *zdemaskować* (1): Iako ſprofny Antykryt/ [...] Ktorego fáłſze/ Zdrády/ tu iuż máłz odkryte Coſmy więc názywáli/ táiemnice íkryte, Byłyć ácz wprawdzie íedná/ tym Tytułem pſtrzone Teras obcze wykupſzy/ piorká poznác wronę. *GrzegŚm* Av.

a. *Służące jako ozdoba* (6) : Więc tu chodzi iáko kurek Nátknął zá bieretek piorek Więc czapká máło nie wzleći *RejRozpr* I3; *RejWiz* 68v; bierethek był s ferety/ s piękná zaponá/ y s piorki barw rozmaítých *GórnDworz* L8; *RejZwierc* 145; [Crista Kam^m/ feder die man auff dem hutte tregt Pierko zá czapká. *ArtNom* D8v].

W charakterystycznych połączeniach: piorka barw rozmaitych; piorek [za co] natknąć; na piorka wazyć; piorkiem czubek nastrzępić.

Przen (2) :

Zwroty: »piorkami obtykać« = *stroić* (1): Ale dzis nye ták noſfá/ [...] nye tylko íż fámi rodzicowye by pánowye íe ſferzá/ ále też y timíſz piorkámi ſyny ſwe obtykáyá *GliczKsiąż* F2v.

»strząsać piorki [I pl]« = *puszyć się* (1): (*nagł*) Ian Láźniowſki. (-) [...] Ten íe niechce nic páráć/ áni być Doktorem/ Ani ítrząfáiąc piorki/ włoczyć íe zá dworem. *RejZwierz* 82v.

2. *Od znac.* 'narzędzie pisarskie'; *calamus Mącz*, *Calag*, *Cn*; *stylus Mącz*, *Cn*; *penna Calag*; *graphium Cn* (17) : Calamus scriptorius, Piórko do piſánia. *Mącz* 374b; Tremente calamo, Drzáło mi piórko w ręku. *Mącz* 463a, 262c, 374b, 440b; *Calag* 426b; Ná koniec/ wźiáwſzy we mdlá rękę piórko/ Piſálem *KochFr* 75; [Crena calami Schlitz an der Feder Roſporek v piorká *ArtNom* I2v, I2v].

W charakterystycznych połączeniach: piorko do pisania; piorko rozmoczyć, rzezać, temperować, wziąć w rękę.

Zwrot: »piorko zabawić« = *pisać* (1): IEſlim kiedy nád dziećmi piórko miał zábawić/ A k woli temu wieku lekkie rymy ítáwić: Bodayże bych był ráczéy kolebkę kołyfał *KochTr* 4.

Szeregi: »(i) piorko i język« [szyk 1:1] (2): *RejZwierc* 260v; [*Atanazy*] piorkiem y ięzykiem ízczwał wilká onego [Arrijusza heretyka] *SkarŻyw* 388.

»(i) piorko, (i) papier« [szyk 1:1] (2): A by chciał o tim piſmá przywodzić iáko nigdj nie íeſt ználezion fáłſz w wćiech íego/ Ínadźby y pápiru y piorká nie ſtáło. *RejAp* 42; *RejZwierc* A2v.

W przen: (3) : O nędzo! o ſlepoto rozumu tákiego/ Który máło ná to dba, co íeſt przyſtoynego. Iedno ták práwie żywie iáko ine źwirzę/ Wízák y piorko ze wſtydem ledwe o tym gmerze. *RejWiz* 11;

Ale by kto chciał pić/ á dał pyorku wolę/ Snądnieby iezyczkowi/ odiął wnet śwawolę. *RejZwierc* A4; *RejZwierc* 77v.

Przen: Pisanie (2) : zdáło mi sie theż trochę wspomnieć o náfzey porządney niedbáłości Polkiew. Do kthorey máło piorká potrzebá/ bo sie iey iáfnie oczy káżdego przypátrzyć y wfy przyflucháć mogá *RejZwierc* 182, 28.

a. [*żart. Urząd kanclerski: [żołnierze]* powiedają, że [*hetman Zamojski*] rządzić nie umie: „Dobrze beło tylko na piórku przestać, hetmaństwu dać pokój” *PiotrDzien* 316.]

b. [*Prawdopodobnie: żart. Sekretarz: Wojewoda siradzki [St. Tarnowski]* Argute et arte na rektory i piórka płoche często przymówki czyniąc, też na votum ks. arcybiskupa [i] p. wojewody poznańskiego pozwoleł *AktaSejmikPozn 1540* 111.]

3. *Strzępek, wiórek (1)* : Albo wziąć [...] fandalu czerwonego, Szafranu niekielo piorek/ [...] zawięzać to w chuftę á włożyć w czyfte wino *FalZioł V* 62v.

*** *Dubium; być może skrzydła husarii (1)* : A Roku 1590. ná Turecką wojnę [...] winę włożono ná tych, co sie ociągáli bráć pieniędzy: á pod piórkiem nie śmieli chodzić. *SarnStat* 431.

MN